

DOI 10.26886/2311-4517.7(79)2021.6

УДК: 339.13:631.52 (477)

РИНОК НАСІННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

кандидат економічних наук, доцент, Ралко Олександра

<http://orcid.org/0000-0002-3634-6770>

e-mail: alexandra-ralko@hotmail.com

студент, Дишлик Владислав

<http://orcid.org/0000-0002-9771-0484>

e-mail: dvprugby7@gmail.com

Національний університет біоресурсів і природокористування України
Україна, Київ

У статті проведено аналітичне дослідження ринку насіння в Україні з метою визначення основних факторів, що обмежують його розвиток та заходів, що дозволять українським виробникам стати конкурентоспроможними як на вітчизняному, так і світовому ринках. Для визначення перспектив було проведено аналіз світового ринку насіння у розрізі динаміки обсягів виробництва насіння, регіональної сегментації, структури ринку та його основних гравців. Для визначення факторів, що стримують розвиток українського рівня насіння було проведено структурний аналіз ринку, в результаті якого автори прийшли до висновку, що більше половини насіння, що використовуються українськими фермерами є імпортованим. У результаті дослідження причин, які спонукають українських виробників сільськогосподарської продукції до використання імпортних матеріал, автори прийшли до висновку, що нагальним питанням є забезпечення дієвої системи управління якістю насіння, приведення цього процесу у відповідність до міжнародних стандартів, розробка комплексних рішень для фермерів.

Ключові слова: насіння, садивний матеріал, перспективи, ринок, Україна, світовий ринок.

кандидат економічних наук, доцент, Ралко А., студент Дышлык В. Рынок семян в Украине: проблемы и перспективы / Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Украина, Киев

В статье проведено аналитическое исследование рынка семян в Украине с целью определения основных факторов, ограничивающих его развитие и мероприятий, позволяющих украинским производителям стать конкурентоспособным как на отечественном, так и на мировом рынках. Для определения перспектив был проведен анализ мирового рынка семян в разрезе динамики объемов производства семян, региональной сегментации, структуры рынка и их основных игроков. Для определения сдерживающих факторов развития украинского рынка семян был проведен структурный анализ рынка, в результате которого авторы пришли к выводу, что более половины семян, используемых украинскими фермерами, являются импортированными. В результате исследования причин, побуждающих украинских производителей сельскохозяйственной продукции к использованию импортных материалов, авторы пришли к выводу, что насущным вопросом является обеспечение действенной системы управления качеством семян, приведение этого процесса в соответствие с международными стандартами, разработка комплексных решений для фермеров.

Ключевые слова: семена, посадочный материал, перспективы, рынок, Украина, мировой рынок.

Ph.D. (in Economics), Associate Professor, Ralko O., student Dyshlyk V. Seed market in Ukraine: problems and prospects / National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine, Kyiv

The article provides an analytical study of the seed market in Ukraine in order to determine the main factors limiting its development and measures that allow Ukrainian producers to become competitive both on the domestic and world markets. To determine the prospects, an analysis of the world seed market was carried out in the context of the dynamics of seed production volumes, regional segmentation, market structure and their main players. To determine the constraints on the development of the Ukrainian seed market, a structural analysis of the market was carried out, as a result of which the authors came to the conclusion that more than half of the seeds used by Ukrainian farmers are imported. As a result of a study of the reasons prompting Ukrainian agricultural producers to use imported materials, the authors came to the conclusion that the pressing issue is to ensure an effective seed quality management system, bring this process in corresponding with international standards, and develop complex solutions for farmers.

Key words: seeds, planting material, prospects, market, Ukraine, world market.

Вступ. Роль та значення насіннєвого матеріалу зростає під впливом зростання чисельності населення, зменшення площ орних земель, світових кліматичних змін. Значним є внесок у розвиток ринку насінництва, організації методологічних та методичних засад проведення комерційного обігу насіння й садивного матеріалу та шляхів вирішення загальних проблем вітчизняної насіннєвої галузі в Україні таких вчених, як: С. Бакай [1], М. Зубець та С. Тивончук [2], О. Захарчук [3], О. Пічкур [4] та багато інших.

Із зростанням чисельності населення зростає і попит на якісний та дешевий насіннєвий матеріал. Тому актуальним є вивчення методів зниження ціни на оригінальну продукцію виробників. Так як імпортоване насіння дорожче, головним питанням залишається зниження ціни продукції завдяки вирощування насіннєвого матеріалу на території України.

Мета статті та завдання. Метою статті є визначення основних проблем, що уповільнюють розвиток українського рівня насіння та визначення перспектив забезпечення українських фермерів насінням вітчизняного виробництва високої якості. Виходячи із мети, авторами поставлені наступні завдання: дослідити основні тенденції світового ринку насіння, проаналізувати структуру українського виробництва насіння та садивних матеріалів, визначити основні стримуючі фактори розвитку українського ринку насіння, окреслити перспективи розвитку ринку насіння в Україні.

Виклад основного матеріалу статті. На світовому ринку сільськогосподарського насіння відбуваються динамічні зміни під впливом зростання чисельності населення та змін клімату. Для розуміння перспектив розвитку ринку насіння в Україні розглянемо загальносвітову динаміку його виробництва та прогнози подальшого розвитку.

У 2020 році світовий ринок насіння був оцінений у 59,11 млрд доларів США, який, за прогнозами, досягне рівня 86,86 млрд доларів США до 2026 року, при цьому середньорічний темп зростання становитиме 6,7% [5].

Зі збільшенням населення світу, очікується подальше глобальне зростання попиту на світовому ринку насіння, динаміку та прогноз обсягів виробництва насіння представлено на рис.1.

Рис. 1. Динаміка світових обсягів виробництва насіння, млрд. дол. США

Джерело: побудовано авторами на основі [5]

Внаслідок зростання населення та стійкого темпу деградації земель площа землі на душу населення буде однозначно зменшуватись у майбутньому. Зниження доступності орних земель на душу населення є основною проблемою світового сільського господарства. Проте, саме цей фактор є основною рушійною силою розвитку світового ринку насіння. Оскільки, необхідно виробляти більше при скороченні орних земель на душу населення, щоб зростати. Що стає можливим за рахунок використання високоврожайних та гібридних сортів. Цей виклик спонукає фермерів до того, щоб змістити акцент з традиційних джерел насіння на фасоване насіння, яке обіцяє більшу віддачу, особливо в країнах, що розвиваються, таких як Китай та Індія, попит на сільськогосподарську продукцію, зокрема, насіння, як і раніше, залишається високим. Азіатсько-Тихоокеанський регіон, де домінують дві основні сільськогосподарські країни, Індія та Китай демонструють найбільше зростання на світовому ринку насіння. У регіоні спостерігається зростання впровадження гібридів та збільшення коефіцієнта заміщення насіння основних культур, таких як рис, кукурудза та овочі.

Перспективи зростання гібридного рису у регіоні залишаються високими. Наприклад, посівна площа під гібридним рисом в Індії у 2018 році склала 3,1 млн. га, що становить 7% від загальної площі рису в країні. Зростання попиту на корми для тварин стало основною рушійною силою у розвитку сегмента кукурудзи у регіоні. Також збільшились посівні площі овочів за рахунок зміни дієтичних вподобань населення, більш того збільшення виручки, що одержують фермери від вирощування овочів призводить до зростання сегменту насіння овочевих культур у регіоні.

Глобальний ринок насіння є консолідованим, частка міжнародних агрохолдингів складає понад 46 %. Лідерами на ринку є компанія Bayer CropScience, на яку припадає 16% загальносвітового виробництва насіння, за ним слідує Corteva Agriscience та Syngenta International AG, які мають ринкові частки 12 % та 4%, відповідно. Groupe Limagrain та BASF SE стоять на четвертому та п'ятому місці з ринковими частками у близько 3%.

Отже, ринок насіння є перспективним з огляду на зростання світового попиту, у той же час він вирізняється високою консолідацією, що знижує імовірність появи нових крупних гравців. Розглянемо основні перспективи та проблеми розвитку ринку насіння в Україні з урахуванням досліджених загальносвітових тенденцій.

Одним з головних чинників високого врожаю сільськогосподарської продукції є насіння, яке є носієм біологічних та господарських якостей рослини. Якісний посівний матеріал з високими показниками сортової чистоти, високої генерації, неуражене хворобами, вирівняне за розміром та масою здатне формувати високопродуктивні посіви. Використання якісних гібридів з високою потенційною врожайністю забезпечить зростання обсягу валового збору в господарстві і підвищення конкурентоспроможності на

зовнішньому та внутрішньому ринках. Україна є одним з головних гравців в аграрній галузі в світі тому має бути забезпечена якісним посівним матеріалом. Наразі Україна задовольняється насінням імпоротної селекції та вирощуванням зарубіжного насіння на території України.

Так, у 2019 р. левову частку (90 %) в імпорті до України насіння зернових культур становила кукурудза – 33,8 тис. т. Насінневої пшениці за кордоном закупили 1,9 тис. т. Тенденція до збільшення імпорту насінневого матеріалу, яка спостерігається в Україні з 2015 р. і збереглися торік, стала результатом різкого підвищення попиту через збільшення його споживання холдинговими компаніями та великими й середніми товаровиробниками. При цьому варто взяти до уваги, що більшість іноземних насінневих компаній побудували свої заводи на території України та для локалізації власного виробництва вже на території нашої держави здійснюють продаж насіння вітчизняним товаровиробникам, не завозячи його з-за кордону [3].

Стрімке зростання урожайності більшості сільськогосподарських культур в Україні тільки підкреслює важливість якісного насінневого матеріалу. За даними Держстату [6], в 2016 році порівняно з 2010 роком урожайність зросла на: по соняшнику - 49%, пшениці - 57%, ячменю - 68%, сої та ріпаку на 42% та 51%, відповідно, врожайність кукурудзи зросла що найменше на 45%.

Як наслідок, вартість насінневого матеріалу є одним з основних елементів в структурі собівартості. Тільки в 2019 році на покупку насіння і садивного матеріалу сільськогосподарські підприємства витратили 26 млрд грн (1,02 млрд дол. США). В структурі загальних витрат на виробництво продукції рослинництва насіння та садивний матеріал в середньому займають 16,6%. Зокрема даний показник

складає: 11,1 % для пшениці, 12,9 % для ячменю, 21,1% для кукурудзи, 21 % для сояшнику та 15,7 % для сої.

За даними Мінагрополітики станом на 2019 рік в Реєстрі сортів рослин придатних для поширення в Україні налічувалось понад 9 тис сортів, з яких української селекції – 43%, іноземної – 57%.

Структуру реєстру сортів рослин України по основним с/г культурам представлено на рис. 2.

Рис.2. Структура реєстру сортів рослин України по основним с/г культурам станом на 2019 рік, %

Джерело: побудовано авторами на основі [6]

В той же час, показник частки українського селекційного матеріалу в реєстрі значно коливається в залежності від культури. Українська селекція культур, що є традиційними для України та мають розвинуту селекційну школу, представлена такими культурами, як: озимі злаки (українська селекція складає 75%), бобові (64%), круп'яні (100%). Культури, які не є традиційними для України, представлені більшою мірою іноземною селекцією.

Причиною орієнтації українських аграріїв на насіння іноземної селекції по таких культурах, як кукурудза, ріпак та соняшник є висока собівартість виведення даних культур для національних виробників насіння. За даними транснаціональної компанії Monsanto, одного з провідних світових виробників насіннєвого матеріалу, в середньому для виведення комерційного сорту необхідно від 8-10 років та інвестиції на рівні 50-100 млн дол. США. Тому чисельна перевага іноземного насіннєвого матеріалу по культурам, що не є традиційними для України, є закономірною, зважаючи на значні іноземні напрацювання в селекції цих культур.

Структуру виробництва насіння та садивного матеріалу станом на 2019 рік представлено на рис.3.

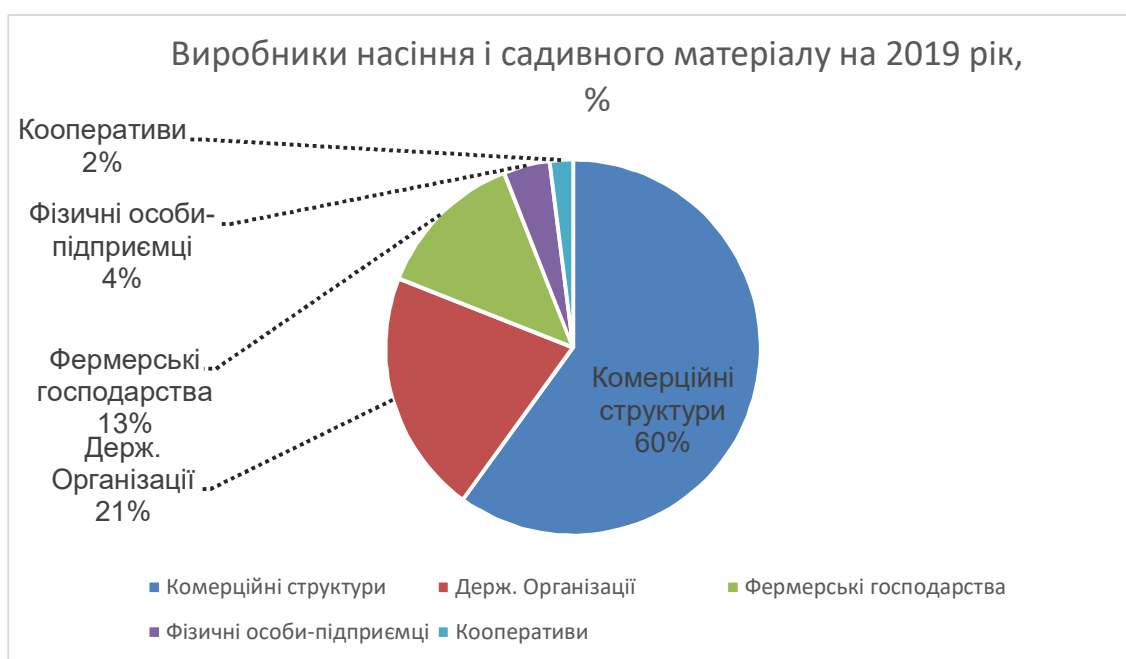

Рис.3. Виробники насіння і садивного матеріалу станом на 2019 рік, %

Джерело: побудовано авторами на основі [6]

Найбільший вплив на насіннєвий ринок України має в першу чергу Кабінет Міністрів України, Мінагрополітики та

Держспоживслужба, їх основними завданнями у сфері регулювання ринку насіння України є [5]:

1. Врегулювання балансу та взаємовідносин на ринку
2. Запобіганню розповсюдження корупції
3. Наповнення бюджету з податків
4. Підтримка чесної конкуренції
5. Забезпечення продовольчої безпеки
6. Стандартизація якості насіннєвого матеріалу у відповідності міжнародних вимог

Також велику долю впливу мають виробники насіння ,які в свою чергу хочуть забезпечити:

1. Збільшення прибутків
2. Виготовлення продукції, яка зможе конкурувати на ринку
3. Захистити права інтелектуальної власності на сорти рослин
4. Прозорі правила поведінки на ринку

Транснаціональні компанії мають такі ж самі інтереси тому, що більшість з них і є виробниками насіння, яке імпортується або виробляється на території України.

Нажаль середній рівень впливу мають самі селекціонери в яких інтереси визначаються у:

1. Захисті прав інтелектуальної власності
2. Забезпечення конкурентоспроможності сортів рослин

Національні компанії які мають середній рівень впливу сконцентровані на:

1. Лобіюванні інтересів членів асоціації

2. Сприянні у встановленні єдиних правил на ринку
3. Гармонізації вітчизняних стандартів якості насіння до міжнародних, зокрема до вимог ЄС
4. Участь у розробці нормативно-правових актів для насінневої галузі

Найменший рівень впливу на ринок насінневих виробників має суспільство та громадяни в яких інтереси закладаються:

1. Збереження навколишнього середовища та екосистеми
2. Доступ громадськості до інформації
3. Збереження навколишнього середовища та екосистеми
4. Можливість придбання якісної продукції за доступними цінами

Високий попит на насінневий матеріал, дає змогу іноземним компаніям входити на українські землі та будувати свої заводи. Підрозділи іноземних компаній займаються виробництвом сучасних сортів насіння, яке є адаптоване до природно-кліматичних та ґрунтових умов України та використовують батьківські форми, які постачає материнська компанія. Діяльність компанії здійснюється на орендованих землях, використовуючи якісне обладнання та порівняно дешеву робочу силу. Також іноземні підприємства виробляють насіння на базі українських сільгоспвиробників, використовуючи матеріально-технічну базу. Виробництво насіння на території України значно знижує ціну на продукцію, а також покращує якісні показники через адаптацію до природно-кліматичних умов зон вирощування.

Причиною популярності зарубіжних виробників є комплексний підхід, разом із насінневим матеріалом компанія виконує агрономічний

супровід до якого входять: підбір культури, вибір насіння, системи захисту та живлення рослин.

Не зважаючи на цінову перевагу вітчизняних виробників попит в порівнянні з іноземною селекцією є значно більшим, за рахунок не довіри до вітчизняних виробників. Це пояснюється тим, що деякі українські виробники недотримуються технологій вирощування – неякісний обробіток гранту, відсутність протруєння через економію коштів, несвоєчасний захист посівів від бур'янів, шкідників та хвороб, що негативно впливає на якість насіннєвого матеріалу. Не менш важливим є і те, як зберігається посівний матеріал, яке місце обирається для зберігання чи відповідає воно вимогам до стандартів вологості, температурного режиму, контролем заселеності шкідників.

Заходами, які поліпшать довіру українських споживачів до вітчизняних виробників можуть стати: змінення процесу сертифікації, зберігання, більш якісний підхід до матеріально-технічних заходів. За відповідності насіння встановленим вимогам видають сертифікати, що засвідчують посівні якості насіння. Процедура сертифікації насіння здійснюється дотриманням вимог, установлених Постановою Кабінету Міністрів України (від 21.01.2017 №97) та з урахуванням стандартів ДСТУ 2240-93 і ДСТУ 4132-2002. У разі невідповідності насіння встановленим вимогам сертифікати не видаються. Під час імпорту насіння визначаються сертифікати міжнародного зразка на посівні якості (ІСТА) за умови наявності сертифікатів на сортові якості (ОЕСР).

Підвищення конкурентоспроможності вітчизняного насіння зернових культур, можливо і через формування нових державних стандартів на насіння з метою адаптації показників сортових та посівних якостей з європейськими [7]. Щодо вимог до виробництва та якості насіння є потреба узгодження вітчизняного законодавства з

міжнародним. Деякі гібриди вітчизняної селекції за рівнем урожайності та стійкості до критичних погодних умов не поступаються найкращим зразкам зарубіжних аналогів.

Висновки. Насінневий сектор України має досить великий потенціал в частині виробництва та експерта, але частка насіння у зовнішній торгівлі є поки що незначною. В даний час на ринку України спостерігається висока консолідацію, що характерно і для світового ринку насіння. Завдяки тому, що сільськогосподарський ринок України швидко прогресує, потрібно розробити дієві стратегії для його подальшого розвитку.

Література:

1. Бакай, С. С. (1977) *Економіка насінництва*. Київ : Урожай, 110 с.
2. Зубець, М. В., Тивончук, С. О. (2006) *Наукові основи розвитку агропромислового виробництва на інноваційних засадах*. Київ: Аграр. наука, 480 с.
3. Захарчук, О. В. (2020) Світовий ринок насіння та місце України в ньому. *Економіка АПК*. No 4. С. 16 — 26. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202004016>
4. Пічкур, О. В. (2006) *Правова охорона селекційних досягнень у рослинництві*: монографія. Київ: ПП «Авокадо», 804 с.
5. Зелена книга. Ринок насіння. <<https://cdn.regulation.gov.ua/de/85/2a/1a/regulation.gov.ua.pdf>> (2021, листопад, 02)
6. Державна служба статистики України <<http://www.ukrstat.gov.ua>> (2021, листопад, 02)

7. Перспективи насінневого ринку України <<http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/13048-perspektyvu-nasinnievoho-rynku-ukrainy.html>> (2021, листопад, 02)
8. Сертифікація насіння: вимоги й міжнародні правила <<http://agro-business.com.ua/agro/u-pravovomu-poli/item/21265-sertyfikatsiia-nasinnia-vymohy-i-mizhnarodni-pravyly.html>> (2021, листопад, 02)
9. Стан та перспективи розвитку галузі насінництва в Україні <<https://infoindustria.com.ua/stan-ta-perspektivi-rozvitku-galuzi-nasinnitstva-v-ukrayini-dumka-eksperta/>> (2021, листопад, 10)
10. П'янкова, О.В. Ралко, О.С. (2016) Зовнішня торгівля України: проблематика структурних змін та пріоритетів. *Економіка та суспільство*. - № 5 / 2016 – Мукачево: Мукачівський державний університет, с. 65-71.

References:

1. Bakai, S. S. (1977) *Ekonomika nasinnystva* [Economics of seed production]. Kyiv: Urozhai, 110 s. [in Ukrainian]
2. Zubets, M. V., Tyvonchuk, S. O. (2006) *Naukovi osnovy rozvytku ahropromyslovoho vyrobnytstva na innovatsiinykh zasadakh* [Scientific bases of development of agro-industrial production on innovative bases]. Kyiv: Ahrar. nauka, 480 s. [in Ukrainian]
3. Zakharchuk, O. V. (2020) Svitovyi rynek nasinnia ta mistse Ukrainy v nomu [The world seed market and Ukraine's place on it]. *Ekonomika APK*. No 4. S. 16 — 26. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202004016> [in Ukrainian]
4. Pichkur, O. V. (2006) *Pravova okhorona selektsiinykh dosiahnen u roslynnytstvi* [Legal protection of selection achievements in crop production]. Kyiv: PP «Avokado», 804 s. [in Ukrainian]
5. Zelena knyha. Rynek nasinnia [Green Paper. Seed market]. Retrieved from

<https://cdn.regulation.gov.ua/de/85/2a/1a/regulation.gov.ua.pdf> [in Ukrainian] (2021, November, 02)

6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian] (2021, November, 02)

7. Perspektyvy nasinnievoho rynku Ukrainy [Prospects of the seed market of Ukraine]. Retrieved from <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/13048-perspektyvy-nasinnievoho-ryнку-ukrainy.html> [in Ukrainian] (2021, November, 02)

8. Sertyfikatsiia nasinnia: vymohy y mizhnarodni pravyla [Seed certification: requirements and international rules]. Retrieved from <http://agro-business.com.ua/agro/u-pravovomu-poli/item/21265-sertyfikatsiia-nasinnia-vymohy-i-mizhnarodni-pravyla.html> [in Ukrainian] (2021, November, 02)

9. Stan ta perspektyvy rozvytku haluzi nasinnytstva v Ukraini [Status and prospects of seed production development in Ukraine]. Retrieved from <https://infoindustria.com.ua/stan-ta-perspektivi-rozvitku-galuzi-nasinnitstva-v-ukrayini-dumka-eksperta/> [in Ukrainian] (2021, November, 10)

10. Piankova, O. V. Ralko, O. S. (2016) Zovnishnia torhivlia Ukrainy: problematyka strukturnykh zmin ta priorytetiv [Ukraine's foreign trade: issues of structural change and priorities]. *Ekonomika ta suspilstvo*. - № 5 / 2016 – Mukachevo: Mukachivskiy derzhavnyi universytet, s. 65-71. [in Ukrainian]